

Valaminek a kezdete

Három mai mesével „lakta be” új otthonát a győri **VASKAKAS BÁBSZÍNHÁZ. AZ ÚJ NAGYI, AZ EMLÉKFOLTOZÓK** és **A BŐBESZÉDŰ DIÓFA** nem szokványos gyerekszínházi történeteket mesélnek el. Mindhárom érinti valamilyen formában az elmúlás, a visszafordíthatatlan változás témáját, ám erről úgy tudnak szólni, mint ami magában hordja valami újnak a kezdetét is. A Vaskakas bemutatóiról **SZÜCS MÓNIKA** írt.

Az új nagyi (Ujvári Janka)

A Vaskakas tágasabb, ám a régihez hasonlóan otthonossá varázsolt új épülete egyszerre folytatás és kezdet is. Belépve ide ugyanazt a közvetlenséget, odafigyelést, szeretetteljes légkört találjuk, amiért a régi Vaskakasba is jó volt betérni. Új kihívás viszont a tér, amit a hajdani Kisfaludy Színház nagyterme kínál az alkotóknak. Az évad első bemutatója számára még láthatóan túl tágas ez a színpad: *Az új nagyi* játéktere a régi, szűkös és hosszúkás színházterembe készült, és csak a hirtelen jött költözés folytán került nagyszínpadra. (Így az a ritka eset állt elő, hogy nem a saját helyén hatott legerősebben az előadás, hanem a vendégjátékokon, ahol kisebb terekbe került, s ezért sűrűbb, fókuszáltabb nézői figyelem tudott a játék felé fordulni.)

A Bartal Kiss Rita által tervezett játékkeret határozott, fehér egyenesek, három egymás mögé helyezett, perspektivikus rövidülésben ábrázolt kocka élei határolják. Szemből nézve mintha egy végtelenbe nyíló folyosót látnánk, egy sötétbe vesző utat. Középen egy biztosnak tetsző hely: asztalnyi méretű kocka áll. A szabályos mértani formák egyszerre tűnnek ridegnek és – különösen színes fényekkel megvilágítva – szemet gyönyörködtetőnek; csodálatosnak és ijesztőnek (akárcsak az *Antigoné* kardalában az ember) – mint az a történet, amelynek a terét formálják.

A nagyi egy csoda! – ujjong fel Fini (Főglein Fruzsina), az unoka, amikor az anyja (Ragán Edit) elmagyarázza neki, hogy kapott „a régi nagyi helyett egy új nagyit. És az új nagyi... olyan, mintha megint gyerek lenne”. A kislány reakciója váratlan, meglepő – csodálatos. Mert a történet – egy nemrég még energikus, életerős, utazni, mesélni, főzni szerető és tudó nagyi (Ujvári Janka) napról napra való leépülése, emlékezetének eltűnése – inkább szorongást keltő, ijesztő számunkra. És az ezzel járó feladatok, felelősség alig elviselhető tehát Fini anyja számára. Ám ez a kislányból hirtelen feltörő öröm valamit felszabadít az anyában, ettől kezdve kicsit ő is másként tudja látni ezt a visszafordíthatatlan hanyatlást, el tud szakadni attól a nagytól (az anyjától), akit addig ismert, és egy másfajta gondoskodással tud közeledni a mindinkább magatehetetlenné váló „új” nagyihoz.

Az időskori demencia, amely az emlékezet egyre gyorsuló elvesztésével és a személyiség leépülésével jár együtt, manapság egyre többeket érint. Egyre több család kénytelen szembesülni

Az új nagy (Ujvári Janka, Ragán Edit, Főglein Fruzsina) *Fotó:* Orosz Sándor

ilyen vagy olyan formájával, és segítséggel vagy anélkül megbirkózni az idős, beteg családtag gondozásával. Nemcsak fizikailag viseli meg ez a gondozó családtagot (többnyire a már felnőtt gyermeket), hanem lelkiileg is, mert azzal kénytelen szembesülni, hogy minden, ami addig összekötötte őket, megmagyarázhatatlan módon felbomlik, megváltozik, eltűnik. A betegben felszínre sodródnak a múlt eltemetett kísértetei, sérelmek, veszteségek, fájdalmak, a gyermekkor emlékei, és ezzel egyidőben elmállik az addig élt élet, homályba vesznek a hozzájuk legközelebb állók.

A Vaskakas előadása egy erős vizualitású, szuggesztív jelenetbe sűríti ezt a betegben végbemenő különös metamorfózist. A magára maradt nagy felocsúdvá álmából bolyongani kezd a térben („megy ez neked Elza!” – biztatja magát), nyomában piros gumiszalagok – kifeszített idegszálak – hálózzák be keresztül-kasul a kockányi teret, ezeken egyensúlyozik, hintázik, billeg, kapaszkodik, miközben mondatok, szavak, érzések törnek elő belőle. Az eltérő intonációk jelzik, hogy itt a múlt különböző rétegeiből fordulnak ki a kiáltások, kérések, figyelmeztetések, megrovások, panaszok, kívánságok. Halljuk a gyerek nagyit mentegetőzni („nem én voltam!”) és magát heccelve követelőzni („csokifagyit akarok!”), a fiatal anya hangját, amint gyermekét feddi, az unokája nevét ízlelgető nagymamát és sok egyéb törmelékét a múltnak.

Az anyának különösen azért nehéz teher a hozzájuk költözött nagy gondozása, mert addig láthatóan két külön világban éltek: a nagy bohém, életvidám, szabad és (lánya vélekedése szerint) felelőtlen életszemlélete erős ellentétben áll azzal a kötelességtudattal, ahogy az anya berendezte az életét. „Mártikám, mit csináltál már megint az unokám hajával? Úgy néz ki, mint egy nyugalmazott mérlegképes könyvelő” – hangzik el többször is a nagy szájából a tréfás korholás, ami épp erre a különböző életfelfogásra és ezek állandó súrlódására figyelmeztet lépten-nyomon. Szerencsére kette-

jük felszín alatt sistergő konfliktusában Fininek nem kell választania: ugyanúgy ragaszkodik az anyához (és csendes megadással a kedvéért felveszi a szürke kisruhát – miután előbohóckodta a fél gardrót), mint amilyen lelkesedéssel hallgatja a világjáró (vagy csak teremtmény képzeletű?) nagy csodás meséit távoli hercegekről, repülő szőnyegekről, orrát túró Buddháról és fejfájós elefántról.

Az előadást rendező Kuthy Ágnes nem először mutat meg (báb)színpadon olyan élethelyzeteket, olyan érzelmileg mélyen érintő kérdéseket, amelyekről sokan azt gondolhatnák, hogy nem gyerekszínházba valók. Ilyen volt például a kecskeméti Ciróka Báb-színházban megrendezett *Gabi és a repülő nagypapa* című előadása, amely a halál témáját fogalmazta bábszínpadra torokszorító játékossággal; vagy a szintén Kecskeméten készült *Csomótündér*, amely egészen új szemmel tekintett a válás dilemmáira. Ebbe a sorba illik a győri előadás is. Közös ezekben az előadásokban, hogy a történetek középpontjában egy olyan megnyerő gyerekhős áll, akivel könnyen azonosulhat a néző, akinek a szemszögéből nézve átélhető és elfogadhatóvá válnak a legnehezebb helyzetek is. De nemcsak a gyerekhősnek, hanem a felnőtteknek is, a mogorva öregembernek (*Gabi...*), a civakodó, egymással kijönni nem tudó szülőknek (*Csomótündér*) vagy a folyton munkatelefonokat fogadó, állandóan hajszolt anyának (*Az új nagy*) is megvan a maga emberi igazsága Kuthy Ágnes rendezéseiben.

Bár a téma komoly, *Az új nagy* mégis energikus, játékos előadás, sok humorral. Ilyen burleszkbe hajló jelenet például a nagy beköltözése Finiékhez. „Ez az összes csomagja?” – kérdezi az anya nagy retiküljére mutatva. „Ez. ... Meg még van néhány dolog az ajtó előtt” – mondja sóhajtván a nagy, és Finiék kimennek a holmikért. Itt léptéket vált a jelenet, és a kétarasnyi bábok (tervező: Bartal Kiss Rita) helyett a színészek maguk kezdik (Rab Viki lendületes zenéjére) becipelni a bőröndök, táskák és dobozok hosszú so-

Az emlékfoltozók (Ujvári Janka, Kocsis Rozi, Gergely Rozália) *Fotó:* Orosz Sándor

rát: egy hosszú és gazdag élet megőrizni vágyott, ám most mégis haszontalannak tűnő emlékeit. Aztán az anya és nagyfi összezsúrolása után („Ez nem fog menni.”) Fini próbálja meg – a gyerek nézők nagy derűségére – kézzel-lábbal, teljes erőbedobással, át-átbucskázva rajtuk kihúzni-vonni a színről a tömérdek csomagot.

Főglein Fruzsina Finije magával ragadó, állandóan mozgásban lévő, kifogyhatatlan energiájú, gazdag képzeletvilágú gyerek. A nagyfi meséit továbbszöve talál ki új meg új játékokat, történeteket – ezek jelentik számára az igazi, mély lelki kapcsolatot a nagyival, ezért is hozza elő minduntalan őket, biztatva az emlékezetében egyre reménytelenebbül kutató nagyit, hogy mondja újra, mesélje tovább a történeteket. És végül, amikor már szinte kétségbeesve várja a végképp elnémult, magába zárult nagyitól a folytatást, váratlanul az anya kezdi először még bátortalanul, majd nekilekésedve továbbfűzni a kalandok sorát. Ragán Edit szürke kosztümös, szigorúan a jelenben élő, űzött anya figurája így lágyul hozzá a lányához, és azonosul szégyenlősen azzal, amit egész felnőtt életében elutasított az anyjából, és találja meg magában a már-már elfeledett gyereket.

Ujvári Janka nagyfija valódi csoda. A bábszínész vonásaira hasonlító, kimunkált arcú, szuggesztív tekintetű báb minden pillanatában eleven: lehengerlő mesemondó, gyengéd nagymama, megkeményedő vonású anya, kétségbeesett, bizonytalan beteg, párás tekintetű gyerek, de elesettségében is súlyos jelenség. És amikor az utolsó jelenetben a színész hátrébb lép tőle, a magára hagyott, mozdulatlan bábban továbbra is ott lebeg a lélek.

A Vaskakas előadásának kiindulópontja egy fiatal osztrák író, Elisabeth Steinkellner és Michael Roher illusztrátor nagyobb óvodásoknak szánt képeskönyve. (Magyarul egyelőre hiába keresnénk ha-

sonló témájú gyerekkönyveket, de német nyelvterületen már többoldalas ajánló bibliográfiák léteznek – korosztályok szerinti bontásban! –, amelyeket könyvtárak, segítő szervezetek állítottak össze, hogy megkönnyítsék ennek az állapotnak a megértését, elfogadását a gyerekek számára.) A kis könyvből Markó Róbert írt színpadi művet, a régi nagyfi és az anya figuráját is ő bontotta ki a történetből.

Az új nagyfihoz hasonlóan az emlékezés, a befejezés, az útnak indulás témája jelenik meg a Markó Róbert által (vizsga)rendezett előadásban, *Az emlékfoltozókban* is. Az adaptációt ezúttal másra bízta a rendező: Máté Angi szépséges (Rofusz Kinga által illusztrált) könyve nyomán az előadás szövegét Nagy Orsolya írta. A rövid történeteket sajátos, összetéveszthetetlen nyelven elmondó mesefüzérből a színpadi változat csak az első és az utolsó történet alaphelyzetét (az emlékfoltozást és az útnak indulást) tartotta meg, a szerző abból ke-rekített (a rendező elképzelése nyomán) egy teljesen új mesét.

Ennek az új történetnek a középpontjában két tapasztalt emlékfoltozó tündér (sőt tündérrigó lány) áll, akik már több mint két évszázada foltozzák emberek, növények, tárgyak és még ki tudja mik kilyukadt – elfeledett – emlékeit. Lassan feladatuk végéhez érnek, már csak három befoltozandó emlék, és útnak indulhatnak, hogy aztán gondtalanul élhessék... a mit is? Hogyan lesz tovább? Merre induljanak? A két emlékfoltozó tündér teli van szorongással. Egyikük, Kamilla (Ujvári Janka) nyíltabban mutatja, másikuk, Lizinka (Kocsis Rozi) inkább palástolja, de mindketten tolnák el a pillanatot, amikor az utolsó varázslat után bezárul mögöttük a felhőrigóvár.

Kettejük csöndes, vonakodva útra készülő, egymással zsörtölődő, mégis szeretetteljes szöszmötölésébe ront be nagy csörömpöléssel egy harmadik tündér, Anna (Gergely Rozália). Fiatal em-

lékfoltzó gyakornok ő, akit az egyetem küldött, hogy megtudja az emlékfoltzó varázslat titkos összetevőjét. Azt, ami nincs benne a mindentudó tankönyvekben, mert csak a sokat látott, régóta munkálkodó tündérek vannak a birtokában. Anna tele tudásvágygal, lehangoló lendülettel érkezik, folyton beszél, magyaráz, kérdez, szinte teljesen letarolja a két mit sem sejtő tündérrigólányt. Mindent megbámul, megfog, egyből birtokba vesz, gyermeki ártatlansággal – és kegyetlenséggel. Az elképedt Lizinka csak nézi, nem tudja hova tenni, próbál barátságos lenni, ismerkedni vele (már amennyire lehet egy forgószéllal). Kamilla viszont azonnal látja benne azt, aki majd elfoglalja a helyüket, és először csak neveltségessé teszi, majd indulatosan elküldi a betolakodót.

Mindent a maga idejében – csitítják a hirtelenkedő, mindent azonnal tudni-tenni akaró gyakornokot az emlékfoltzók. De ami Anna számára türelemre intő felszólítás, az Kamilláékat éppen az ellenkezőjére figyelmezteti: betelt az idő, nem lehet tovább halogatni az indulást. Lizinka még egyszerűen elmondja Annának a varázslat titkos összetevőjét (nem ésszel, szívvel kell akarni), majd kabátban, bőrönddel a kezükben a két tündérrigólány nekilát az utolsó varázslatnak. Egy kisfiúnak adják vissza a nagymamája hangjának emlékét, s miközben lassan elmondják a sokezerszer ismételt szavakat, elbúcsúznak évszázados otthonuktól, és egymást segítve-támogatva kilépnek az ismeretlenbe.

Máté Angi meséjében a tündérrigólányok várják füttyörészve a befoltozandó emlékeket, Markó Róbert rendezésében egy szaxofonista, Tóth Balázs „füttyörészése” kíséri végig az előadást. A színpad szélén ülő zenész sokféle humoros effekt mellett egyetlen dallamot, az emlékfoltzó dalt variálja végig az előadásban (zene: Rab Viki), ám ez minden változatában más és más hangulatot hordoz: az első varázslatban zenekari háttérrel szólal meg erőteljesen, vidáman; másodsorban melankolikus énekszóként hangzik a szaxofon hangja, végül pedig már csak foszlányokként kúszik elő a hangszerből a dallam.

Feljethetetlenül szép teret tervezett Bartal Kiss Rita és Bobor Ági az előadás számára. A teljesen fehér színpadot betöltik a lebegni látszó, különböző magasságú, lépcsőkkel összekötött, átlátszó aljú teraszok, amelyek (a közjük elhelyezett csupaszfákkal együtt) az előlőről kapott fényeket megtörve vibráló, folyton változó fényárnyék játékot vetnek a hátsó függönyre. És szép az a tárgyi világ is, ami megszínesíti ezt a ragyogó téli-fehér világot – érezhetően minden darab emlékeket hordoz: a takarók színes foltjai, a bőröndök, a bögrék, a piros kardigánnal összemossott rózsaszín csipketerítő.

A betegség, a változás, az elmúlás *Az új nagyban* és *Az emlékfoltzó*ban az élet természetes velejárójaként tűnik föl: hiába küzdenék ellene, megváltoztatni nem tudjuk, csak elfogadni – tiszta szívvel, egymást segítve-támogatva. *A bőbeszédű diófa* terebélyes fájának pusztulása ezzel szemben épp a körülötte, benne, rajta élők hanyagságának, figyelmetlenségének következménye. Kolozi Angéla (saját meséjéből rendezett) előadása kedves játékossággal, humorral, de az óvodások számára is világosan mesél a környezetünkért, az egymásért viselt felelősségről, és arról, hogy a rombolásnak, nemtörődömségnek, tűnjék bármilyen ártatlannak is, megvan az ára.

Vén De Jó, a hatalmas diófa három állat otthona: Felícia, a mókus a lombjában, Bernát, a medve az odvában, Alfonza, a vakond pedig a gyökerei közt lakik. A nem is olyan rég még viruló, életerős fa azonban egy ideje sorvadni kezdett. Lakói egymást okolják a fa hervadásáért: Felícia tépkedi a leveleit, hogy fülbevalókat csináljon belőlük, Bernát a megrendelt, de hasznavehetetlen gépeivel (motoros napóra, elemes szélforgó) szemeteli tele a fa környékét, Alfonza pedig szétcincálja a fa gyökereit. „Ennek a fának már ügyis mindegy” – legyintenek végül, és ugyanúgy élnének tovább, ha nem érkezne közjük Zénó, a légy. Ha nem lennék átutazó, mennyi mindent megtehetnék érted, mondja a diófának, és mintha csak a fa kérné, oda is költözik Felíciaékhöz. A mókuslány és a medve azonnal elhiszi, hogy Zénó ért a fák nyelvén, és mindent megtesznek, amit Zénó, mint Vén De Jó kívánságát, „tolmácsol” nekik. Felícia lemond a fülbevalóiról, Bernát pedig szájtátva nézi, hogy Zénó öntözőberendezést meg permetezőzt fabrikál a kidobott kacatjaiból.

Csak Alfonzát nem győzi meg Zénó. Ő, hiába kezd újra zöldülni a diófa, egyfolytában azon mesterkedik, hogyan űzhetné el a hazugnak tartott legyet („úgy beszél fául, mint én vagy te”). Végül csapdát állít a többiek segítségével: eldugnak egy tárgyat, és arra biztatják Zénót, kérdezze meg Vén De Jótól, hol van, biztos szívesen elmondja neki ezt is. A megszágyenült Zénó továbbáll, Alfonzáék pedig visszatérnek régi életükhöz, kedvteléseikhez. A rövid időre életre kapott diófa ismét, és immár végérvényesen pusztulni kezd: levelei elhullanak, és végül teljesen elszárad. Ha későn is, de Felíciaék belátják, hogy Zénó mégis csak tudott fául: értette, mert odafigyelt arra, amit Vén De Jó az ágaival, gyökereivel üzent.

Miután otthonukat elvesztették, Bernáték elindulnak, hogy megkeressék Zénót. Átutazók lesznek maguk is, és lassacskán megtanulják érteni a saját természetüket, megtalálják igazi szükségleteiket. Nagy sokára megtalálják Zénót is, de a légy akkor már nem átutazó: egy kis facsemete, Új De Jó az új otthona. Szép a vége a történetnek: mindenki, még Alfonza is érti, érzi, mit mond a facsemete, gyönyörködve állják körül. És mikor lesz ezen dió? – kérdezi valaki. Úgy tíz év múlva – feleli Zénó. Szép, hogy úgy ér boldog véget a mese, hogy nem hazudik: amit elpusztítottunk, nem tudjuk egy kis megbánással újra életre kelteni vagy egycsapásra pótolni, az új élet kifejlődéséhez nem kevés idő, türelem és odafigyelés kell.

A külső, emberi nézőpontot két kisgyerekfigura, egy fiú és egy kislány képviseli az előadásban: időről időre bebóklásznak a színpadra, nézegetik a vén diófát, és kicsit bumfordin, kicsit undokul kommentálják a sorsát. Mulatságosak ezek a közjátékok is, de igazán a Sipos Katalin által tervezett állatfigurák aratnak hangos tetszést az óvodás nézők (és idősebb mackórajongók) körében. Az előadás hat szerepét mindössze két bábszínész játssza. Kocsis Rozinak határozottan, jól elkülöníthető hangja, gesztusrendszere van mindhárom szerepében: kicsit pösze, álmélkodó kislány, lelkes és áldozatkész mókus, karcos hangú, gyanakvó és fölényes vakond. Különösen akkor élvezetes ezt figyelni, amikor Alfonza és Felícia egymással vitatkozik. Szükenyik Tamás is saját egyedi hangot, karaktert ad mindhá-

rom figurájának, a kicsit lenéző fiúnak, az okos és okoskodó Zénónak és a lomha felfogású, hiszékeny, ám tiszta szívű Bernátnak.

A játék terül egy forgatható négyzetlapokból álló paraván szolgálat (tervező: Sisak Péter). A játékot ismerhetik a gyerekek, hiszen minden óvodában (és sok egyéb játszóhelyen is) van hasonló: a lapok megfelelő rendbe forgatásával a tábla színén és visszáján is összeáll egy-egy kép. A vaskakasbeli tábla nemcsak nagyobb, mint ezek a gyermekjátékok, de többet is tud, mert ezeknek a lapoknak nem csupán két oldaluk van. Előadás közben a színesek folyamatosan cserélik a lapok hátsó oldalát, így kifordítva azokat folyamatosan változik a kirakós, mozdul a kép, éled vagy sorvad a vén diófa.

A bőbeszédű diófa (Szűkenyik Tamás, Kocsis Rozi)

Fotó: Orosz Sándor

Fontos része az előadásnak az a pontosan megszerkesztett, időzített, jóféle effektzene, amellyel Laun László (Kolozi Angéla állandó alkotótársa) kíséri, poentírozza a játékot. Ritmust ad az akcióknak, kiemel, felerősít gesztusokat, szinte állandóan ott van a háttérben, észrevétlenül fogja össze a játékot.

Távozás, útra kelés, pusztulás, elmúlás, az otthon elvesztése és megelégedés, az átutazólét – csupa olyan téma, amely a felnőtteket is megindítja. Humor, energia, játékoság, emberség, kedvesség, csoda – csupa olyan eszköz, amely a gyereknézők figyelmét is megragadja. Ez így együtt: igazi családi (báb)színház – Vaskakas módra.

Az új nagy

VASKAKAS BÁBSZÍNHÁZ

Elisabeth Steinkellner meséje alapján írta:

Markó Róbert

Díszlet-, jelmez- és bábtervező:

Bartal Kiss Rita

Zene: Rab Viki

Rendező: Kuthy Ágnes

Szereplők: Főglein Fruzsina eh.,

Ragán Edit, Ujvári Janka

Az emlékfoltozók

VASKAKAS BÁBSZÍNHÁZ

Máté Angi azonos című meséje alapján

írta: Nagy Orsolya

Látvány: Bartal Kiss Rita, Bobor Ági eh.

Zene: Rab Viki

Mozgás: Fejes Kitty

Rendező: Markó Róbert eh.

Szereplők: Kocsis Rozi, Ujvári Janka,

Gergely Rozália

Zenél: Tóth Balázs

Közreműködik: Bora Levente, Ragán Edit,

Ungvári István

Kolozi Angéla:

A bőbeszédű diófa

VASKAKAS BÁBSZÍNHÁZ

Tervező: Sipos Katalin, Sisak Péter

A tervező munkatársa: Rumi Zsófi

Mozgás: Benkő Ágnes

Dramaturg: Pallai Mara

Zene: Laun László

Rendező: Kolozi Angéla

Szereplők: Kocsis Rozi, Szűkenyik Tamás